

İSLAM HUKUKUNDA KAÇAN KÖLE (ABIK)

Metin CEYLAN*

Özet

Köleliğin varlığı, sürdürülmesi, müesseseleştirilmesi ve kölelere yapılan muamele konularında yerli ve yabancı araştırmacı ve yazarlar tarafından İslamiyet'e yönelik olumsuz görüşler ileri sürülmektedir. Kölenin kaçması veya suç işlemesi halinde onlara yapılan muamele çeşitli hukuk sistemlerinde farklılık arz etmektedir. Çalışmada başka hukuk sistemlerinden bazı örnekler verilerek İslam Hukukunda kaçan köleye yaklaşım üzerinde durulmuştur. İslam Hukuku kaynaklarına göre; kölenin kaçması istenilmemektedir. Şayet köle kaçmış ise bunun yakalanıp sahibine iadesi gerekmektedir. Kaçma nedeniyle köleye işkence, kötü muamele ve öldürme yasaktır. Kaçan kölenin zarar görme ihtimali varsa bunu yakalamaya güç yetirene onun korunması için sorumluluk yüklenmiştir. Kaçan köleyi yakalayıp sahibine iade edene ücret (cu'ul) verilmesi gerekli görülmüştür. Köle sahibinin ve kölenin zarar görmemesi gözetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, köle, kaçan köle, cu'ul.

RUNAWAY SLAVE IN ISLAMIC LAW

Abstract

It is suggested that domestic and foreign researchers and writers negative opinions towards Islam about issues of the existence of slavery, sustaining institutionalization and treatments to them. In the case of the escaping slave or committing a crime, the treatment toward them has presented difference in the various legal systems. In this study Islamic Law who escaped slave approach emphasized some examples of other legal systems is given. According to the sources of Islamic Law the escaping of the slave isn't wanted. If a slave has escaped it is necessary to catch him and to be returned his slave-master. If there is the possibility of damage for the escaped slave has been given liability to catch him. It has been necessary seen to give a charge (cu'ul) whom catch the escaped slave and returned his slave-master.

Key words: Islamic Law, Slave, The escaped slave, Cu'ul.

* Yrd. Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Bilim Dalı Öğretim Üyesi, metinceylan@kilis.edu.tr

Giriş

Kölelik, diğer toplumlarda olduğu gibi Müslüman toplumlar arasında da son yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Köleliliğin var olduğu dönemlerde her toplumda onlara karşı değişik davranışlar söz konusu olmuştur. Köle ve cariyelere genelde reva görülen muameleler kabul edilebilir cinsten değildir. Özellikle bu köle, kaçan bir köle ise durum daha da ağırlaşmaktadır.

Geçmiş toplumlarda normal kölelik statüsünde bulunduğu ve sahibinin her istediğini yerine getirdiği halde her türlü işkence ve fena muameleye tabi tutulan kölelerin kaçması halinde nelere maruz kalacağını hesap etmek mümkün değildir.

İslam Hukukunda kölelik olduğu gerekçesiyle İslam dinine eleştiriler yöneltilmektedir. Kölelere yapılan muameleyi göstermesi bakımından en bariz örneklerden biri kölenin kaçma halidir. Bu konuda İslam Hukukunun kaçan köleye ilişkin hükümlerinin neler olduğu ve onların yararına yönelik ahkâma değinilecektir. Bu şekilde kaçan kölenin hukuki sınırları belirlenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada geçmiş toplumlarda kaçan köleye yapılacak muameleleri gösteren bazı düzenlemeler ve toplumlarda onlara reva görülen muamelelere yer verilecektir. Daha sonra klasik İslam Hukuku eserlerinde kaçan kölelerle ilgili hüküm ve bilgilere yer verilecektir. Genel olarak bu bilgiler, kaçmanın caiz görülmediği, kaçan kölenin bulunması halinde sahibine iadesi, iade etmede kölenin durumunun dikkate alınması, iade eden kişiye bu hareketinden dolayı bir karşılık (cu'ul) verilmesi, köle sahibinin kaçan köle ile olan ilişkisi ve ona karşı davranışına ilişkin hükümlere yer verildiği gibi kaçan kölenin kaçıışı ile ilgili bizzat köleye yönelik hükümlere yer verildiği şeklinde yer almaktadır. Çalışmanın sonunda geçmişte kaçan köleye ilişkin hükümler ile çeşitli toplumlarda bu kölelere reva görülen muameleler ile İslam Hukukunda bunlara yaklaşımın karşılaştırılması ve değerlendirilmesine yer verilmiştir.

LİSLAM DIŞI HUKUK SİSTEMLERİNDE KAÇAN KÖLE

Roma yasalarına göre bir kölenin kaçması mülkiyete karşı işlenmiş bir suç kabul edilmekte ve bu şekilde kaçan köleyi yanlarında alıkoyan kişilerin suç işledikleri kabul edilmektedir. Köle sahipleri kaçan köleyi yakalamak için başta devlet olmak üzere birçok kişi ve kurumlardan yardım isteyebilir ve köleyi yakalayıp getirene ödül vaat edip çeşitli yerlere ilan asabilirlerdi. Köle sahipleri kölelerini yakalamak için köle avcılarından yararlanırlardı.

Köle tapınağa sığırsa ancak kendini kurtarabilirdi. Fakat bu durumda başkasına satılabılırdi. Kaçarken yakalanan köle efendisi tarafından her türlü muameleye tabi tutulabilirdi. Bunun içinde öldürölmek ve vahşî hayvanlara atılmak da vardır¹.

Greklere kölenin kaçmasına karşı tedbir olarak onların kaçışa karşı sigortalanması, vücutlarının çeşitli yerlerinde dağlama yapılması, köle avcılarından yararlanılarak onların bulunması, yakalayana ödöl verilmesi, yakalayan görevlinin kaçan köleyi hapsedme ve ağır işlerde çalıştırma yetkisinin olması ve kölenin boynuna tasma takılması gibi yollara başvurulurdu. Buna rağmen köle kaçmış ise onun yasaların öngördüğü veya sahibinin uygulayacağı cezalardan kendini kurtulması çok zordu. Ancak köle bir tapınağa sığınabilirse canını kurtarabilirdi².

Kaçan kölenin hukuki durumu ve onlara yapılan muameleler konuya yaklaşımda önemli bilgiler vermektedir. Karalar Kanununda³ Fransız sömürgelerinde özellikle kaçan zenci köle olması ve kaçmasının sayısına göre cezası değişmektedir. Ceza, ilk kaçıştan itibaren diğer kaçışlarda ağırlık göstermektedir. Birinci ve ikinci kaçışlarda kulak kesmek, mahmuzla vurmak ve kızgın demirle dağlamak olmaktadır. Üçüncü kaçışta idam cezası öngörülmektedir⁴.

Bir ara İngiliz sömürgesinde olan Jamayik ve İndicava köleliğinin yasaklanmasından önceki dönemlerde uygulanan kurallarda efendisinden kaçan kölenin kaçma süresi altı ayı aşması halinde verilecek ceza idam cezası olarak belirlenmiştir⁵.

Geçmişte Amerika'da kölelerin, özellikle zenci kölelerin pek fena muamelelere maruz kaldıkları ve efendilerinin köle üzerinde tam bir yetkiye sahip oldukları görölmektedir. Bu muamelelere maruz kalmada o dönemde çıkan yasaların büyük katkısı bulunmaktadır. Normalde görevini yapmayan köleye her türlü muamele reva görölürken kaçan kölenin durumunu izah etmeye gerek yoktur. Kölenin kaçmasına zaten izin verilmediği gibi buna hukuken ve fiilen imkân da bırakılmamıştır. Yolda birkaç köle birlikte görölürse sıradan hür beyaz bir kimsenin onları sopalamaya hakkı vardır. Beyaz olmayanların yol izin belgeleri yoktu. Zenci köleler bir yerden bir

¹ Hasan Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, Gündoğan yay., İstanbul, 2010, s. 186-188, 196-198.

² Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, s. 190-192.

³ Geçmiş dönemlerde sömürgeci ölkelerde kölelere ilişkin çıkarılan kanun ve diğer düzenlemelerin tümüne verilen isim. Ahmed Şefik Beg, *er-Rikku fi'l-İslam*, s. 31.

⁴ Şefik Beg, *er-Rikku fi'l-İslam*, s. 32.

⁵ Şefik Beg, *er-Rikku fi'l-İslam*, s. 32.

yere kendi başlarına gidemezler. Yakalanırlarsa yakalayan kişi tarafından köle olarak tekrar satılabilirdi⁶.

Yakın tarihte özellikle Afrika ve Afro-Amerikan tarihi üzerinde yapılan çalışmalara değinen Marcus Rediker; *“Bilim insanları, öğretmenler, gazeteciler, müze görevlileri ve daha başkaları bu hareketlerden esinlenerek Afrika tarihinin ve Afro-Amerikan geçmişinin büyük bölümünü iyileştirerek yeni bilgiler ve yeni farkındalıklar yarattılar. Bana sorarsanız, yine de hiçbir ülke bu tarihin daha karanlık ve daha şiddetli yanlarını ciddi bir şekilde ele almış sayılmaz, belki de günümüzde karanlığın ve şiddetin sürmesinin bir nedeni de bu 17. ve 18. yüzyıllarda Atlantik ekonomisiyle onun çeşitli işgücü sistemlerinin oluşumunda şiddet ve dehşet esastı. Köle ticareti ve kölelik üzerine yazılmış en iyi tarihler bile şiddetle dehşeti azaltmaya, hatta ayıklamaya yönelmişlerdir”*⁷ demek suretiyle kölelere yapılan muamelelerin vahametini ortaya koymaktadır.

15. yüzyılın sonundan 19. Yüzyılın sonlarına dek süren yaklaşık 400 yıllık köle ticaretinde 12,4 milyon kişi Afrika kıtasından alınıp deniz aşırı ülkelere taşınırken bunlardan 1,8 milyonunun yolda yapılan kötü muamele, şiddet, cezalardan dolayı öldükleri ve denize atılarak köpek balıklarına yem oldukları bildirilmektedir. Yazarın kaptanların seyir defteri kayıtları, olaylara şahit denizci ve kölelerin hikayeleri ile mahkeme kayıtlarına dayanarak yaptığı araştırmada kölelere yapılan tüm muameleleri gözler önüne sermektedir⁸. Bu rakamlara köle gemilerine binmeden ölenlerin sayıları dahil değildir.

Yukarıda kölelere ve özellikle kaçan kölelere yapılan muamele ve onlara yönelik hukuki kaidelerin bir kısmı verilmiştir. Bunların tümüne değinilmesi makalenin boyutunu aşacaktır. Bu nedenle bazı örneklerle yetinildi. Bu örneklerle bakıldığında kaçan kölelere ilişkin hukukun olmasından çok her türlü hukuksuzluğun olduğu söylenebilir. Bu muameleler yapılırken inanç ve vicdanlarının sesini dinleyen bazı kimselerin o toplumlarda var olması bu gerçeği gizlemeye yeterli değildir.

⁶ Şefik Beg, *er-Rikkufi'l-İslam*, s. 34-39.

⁷ Rediker, Marcus, *Köle Gemisi*, Çev. Dilek Şendil, Alfa yay., İstanbul, 2012, s. 461-462.

⁸ Rediker, *er-Rikkufi'l-İslam*, s. 13.

II. İSLAM HUKUKUNDA KAÇAN KÖLE

A. TANIMI

Kaçan köle, Arapçada abık olarak isimlendirilmektedir. Abık, Arapça e-b-k fiil kökünden gelir. Lugatte kaçmak anlamına gelmektedir⁹. İstılahta ise kölenin kendisine iyi davranılmasına rağmen; haklı bir neden olmaksızın sahibinden kaçan köleye denilmektedir¹⁰. İstılahta genel anlam bu olmakla beraber buna ilaveten Allah'a tabi olanlardan ayrılıp Allah'ın düşmanlarına giden tüm kişileri kapsayacak şekilde geniş yorumlayanlar da bulunmaktadır¹¹.

B. KUR'AN-I KERİM'DE KAÇAN KÖLE

Kur'an-ı Kerim'de köle ve köle sahiplerine yönelik birçok ayet yer almaktadır. Fakat kaçan köle ile ilgili ayetlere rastlanılmamaktadır. İslam Hukukunun diğer temel kaynağı olan hadis kaynaklarında kaçan köle ile ilgili rivayetlere yer verilmektedir.

C. HADİS KAYNAKLARINDA KAÇAN KÖLE

Hadis kaynaklarında kaçan kölelerle ilgili hadislere yer verilmektedir. Bu hadisler incelendiğinde bir kısmı kaçan kölelere, bir kısmı onların sahipleri ve bir kısmı da bunların dışındaki kişilere yönelik olduğu görülecektir.

Hadis kaynaklarında kaçan kölelerin kendilerini yakalamaya gelen sahiplerini öldürdüklerine dair rivayetlerin yer alması nedeniyle İslam'ın ilk dönemlerinde kaçan kölelerin varlığı¹², sahibinden kaçan kölenin geri dönünceye kadar namazının kabul olmayacağı¹³, küfre gireceği¹⁴, ölürse

⁹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, trz, X/3.

¹⁰ Serahsi, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *Mebcut*, Beyrut, 1406/1986; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu*, İstanbul, 1985, IV/57-58; Şener, Abdulkadir, "Abık", DİA, İstanbul, 1988, I/306-307.

¹¹ İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ahmed b. Saïd el-Endelüsî, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Beyrut, trz., XI/136.

¹² Darimi, Talak, 14; Muvatta, Talak, 31, (Hadis No: 87).

¹³ Müslim, İman, 31 (Hadis No: 124); Nesai, Tahrimu'd-Dem, 12; Şafii bu hadisleri kabul etmez. Bkz. Şafii, *el-Üm*, Beyrut, 1393, I/160; İbn Hacer Askalani, *Fethu'l-Bârîbi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1379, IX/294; Namazın sahih, sevabının olmayacağına dair bkz. Nevevi, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, *Şerhu'n-Nevevi ala Sahihi Müslim*, Daru'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1392, II/58; Buhuti, *Keşşafu'l-Kına* adlı eserinde bu hadisleri yorumlarken; "köle kaçmayı helal görürse" şeklinde yorumlar. Bkz. Buhuti, *Keşşafu'l-Kına an Metni'l-İkna'*, Beyrut, 1402, I/270; Azimabadi, *Avnu'l-Ma'bud*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, VI/127.

¹⁴ Müslim, İman, 31 (Hadis No: 122); Tirmizi, Buyu', 266. II/193, (Hadis No: 360); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/365; Müslim'in rivayetinde senette bulunan Mansur b. Abdurrahman

kafir olarak öleceği¹⁵, kaçıp şirke giden¹⁶, şirk toprağına giden¹⁷ kölenin kanının helal olduğu¹⁸, korunmayacağı¹⁹, düşmana kaçıp sığınan kaçan kölenin kafir olduğu²⁰, kendilerinden sorumlu olunmayacak kişilerden birinin kaçıp ölen köle ve cariye olduğu²¹ yer almaktadır.

Köle sahiplerine yönelik rivayetlerde; kaçan köleyi cezalandırmak için uzuvlarının kesilmemesi (müsle yasağı)²², kaçan kölenin hırsızlık yapması halinde cezalandırılabilmesi²³, farklı bir rivayette köle kaçır ve hırsızlık yaparsa çok ucuza da olsa satılması²⁴ yer almaktadır.

Bazı rivayetlerde köle sahibi, tüm kölelerinin hür olmasını vasiyet etmesi halinde kaçan kölenin hür olup olmadığına yer verilmiştir. Bu rivayetlerde kaçan kölenin hür olmayacağına dair görüşler olduğu gibi bunun karşısında onun hür olacağını da bildiren görüşler de yer almaktadır²⁵.

Kaçan kölenin satışının yasaklandığı²⁶, sahibinden kaçıp düşmana sığınan kölenin savaş sonrası tekrar ele geçirilmesi halinde eski sahibine iade edildiği²⁷, bu şekilde kaçan kölenin Rasulullah'ın ashabından efendisine iade edildiğinde onu azat ettiği²⁸, kaçan köleyi yakalayıp getirene ücret (cu'l)²⁹ verileceği³⁰ bildirilmektedir.

Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main sika görmüşlerse de Ebu Hatim bu kişiyi zayıf kabul etmiştir. Bkz. Nevevi, *Şerhu'n-Nevevi ala Sahihi Müslim*, II/59; Buhuti "köle kaçmayı helal görürse" şeklinde yorumlar. Bkz. Buhuti, *Keşşafu'l-Kına*, I/270.

¹⁵ Nesai, Tahrimu'd-Dem, 12.

¹⁶ Ebu Davud, Hudud, 1, (Hadis No: 4360); Nesai, Tahrimu'd-Dem, 12.

¹⁷ Nesai, Tahrimu'd-Dem, 13.

¹⁸ Ebu Davud, Hudud, 1, (Hadis No: 4360); Nesai, Tahrimu'd-Dem, 12, 13; İbnHazm, *Muhalla*, XI/135.

¹⁹ Müslim, İman, 21, (Hadis No: 123); Nesai, Tahrimu'd-Dem, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/357, IV/362; Nevevi, *Şerhu'n-Nevevi ala Sahihi Müslim*, II/58.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/364.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/19.

²² Ebu Davud, Cihad, 120; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/428, 432, V/12.

²³ Muvatta, Hudud, 8, (Hadis No: 26, 27); Şafii, *Üm*, I/149-150; Nisaburi, *Müstedrek*, IV/191; Suyuti, *Şerhu Süneni İbnMace*, I/186; Azimabadi, *Avnu'l-Ma'bud*, XII/59.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/384.

²⁵ Darimi, Vesaya, 40.

²⁶ Buhari, Buyu', 75; Tirmizi, Buyu', 17. III/532, (Hadis No: 1230); İbnMace, Ticarat, 24, (Hadis No: 2196); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/302, III/42; İbnHazm, *Muhalla*, VIII/390; Azimabadi, *Avnu'l-Ma'bud*, XI/165; Şevkani, *ed-Duraru'l-Mudiyye*, Beyrut, 1987, I/299.

²⁷ Buhari, Cihad, 187; Ebu Davud, Cihad, 135 (H. No: 2698-2699); İbnMace, Cihad, 33 (H. No: 2847); Muvatta, Cihad, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/12.

²⁸ Buhari, Itk, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/286.

²⁹ Köleyi yakalayıp getirene verilecek karşılık kaynaklarda "cu'l" olarak geçmektedir. Bu kelime yapılan işe verilen karşılık olarak tercüme edilmektedir. Bk. Aydın, Mehmet Akif, "Cu'le" *DİA*, İstanbul 1993, VIII/77-78.

³⁰ Ebu Yusuf, Yakub b. İbrahim el-Kûfî el-Ensârî, *Kitabu'l-Asar*, (thk. Ebu'l-Vefâ), Beyrut, 1355; I/166; Ebu Şeybe, *Musannefu Ebi Şeybe*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409, IV/442; İbn Hazm, *Muhalla*, VIII/208; Beyhaki, Ebu BekrAhmed b. el-Hüseyn, *Sünenü'l-Kübra*,

Hadis kaynaklarında yer alan rivayetler ışığında kölenin kaçmasının yasaklandığı, bunların satışının istenmediği, kaçan köleyi yakalayıp getiren kişiye bu hizmetinden dolayı bir karşılığın diğer bir deyişle ücretin verilmesinin istendiği söylenebilir.

D. İSLAM HUKUK EKOLLERİNDE KAÇAN KÖLE

İslam Hukuk ekollerinde kaçan köle konusu işlenmiştir. Fıkıh kitaplarında kaçan köle ile ilgili bağımsız kitap ve fasıllar olduğu gibi diğer kitap ve fasıllarda da çeşitli vesilelerle kaçan köleye ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

İslam Hukukunda köle sahibinin kölesine iyi davranması gerekmektedir. Aynı şekilde kölenin de efendisine karşı üzerine düşeni yapması istenilmektedir. Köle sahibinin üzerine düşeni yapmasına rağmen kölenin sahibinden kaçıp gitmesi konumuzu teşkil etmektedir.

1. Kölenin Kaçışı

Hukuk ekolleri, kölenin haklı bir neden olmadıkça sahibinden kaçmasını caiz görmemektedirler. Böyle bir kaçışın köle sahibinin zararına olacağı ve bu davranışın kötü ahlaktan olduğu belirtilmektedir. Kaçan köleyi yakalamaya güç yetirme açısından bakanlar, güç yetirenin kaçan köleyi yakalayıp sahibine iadesini bir iyilik ve faziletli bir davranış olarak görmektedirler. Kölenin kaçışı hoş karşılanmazken, kaçan kölenin yakalanıp sahibine iadesi konusunda da çeşitli değerlendirmelerde bulunmaktadır³¹. Kaynaklarda köle sahibinin iyi davranmasına rağmen köle kaçarsa onun kaçışı ve sonrasına ilişkin hükümlere de açıklık getirilmiştir.

2. Kaçan Kölenin Yakalanması

Kaçan köleyi yakalama hususunda şu görüşlere yer verilmektedir: Kaçan köle şayet zarar görüp zayi olacaksa yakalanması farz, zarar görme ihtimali yoksa mendup, yakalayan kişinin kaçan köleyi kendine alması haram, şayet kölenin zarar görmeyeceğinden emin ise mustahap

(thk. Muhammed Abdulkadir Ata), *Mektebetü'd-Dâri'l-Bâz*, Mekketü'l-Mükerrema, 1414/1994, VI/200; Zeylai, Ebu Muhammed Cemaluddin Yusuf b. Abdullah, *Nasbu'r-Raye fî Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye*, (thk. Yusuf el-Bunûrî), I-IV, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1357, III/470.

³¹ Serahsi, *Mebcut*, XI/16; Suğdi, *Feteva es-Suğdi*, I-II, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1404, II/591; Merğınani, *el-Hidâye Şerhu'l-Bidâye*, el-Mektebetü'l-İslamiye, Beyrut, trz. II/178; İbn Nüceym, *Bahru'r-Raik*, Daru'l-Marife, Beyrut, trz., V/172; Bilmen, *İstılahat-ı Fıkhiyye*, IV/58.

görülmüştü³². Genelde kaçan kölenin durumu kaybolmuş malın bulunmasına (lukata) benzetilmektedir³³.

İmam Malik'e dayandırılan görüşe göre; kaçan köle komşunun, kardeşinin veya yakının ise yakalaması gerekir. Bunlar dışındaki kişilere ait ise kaçan kölenin tutulması mustahap kabul edilmiştir³⁴. Yakınlarına ait olmayan kaçan kölenin yakalanması halinde şayet zulmünden korkulmuyorsa devlet yetkilisine teslim edilmesi aksi takdirde sahibinin bulunup ona teslimi gerektiği belirtilmektedir³⁵. Bazıları kaçan köleyi yakalayanın onun sahibini tanıması halinde sahibine iadesini mendup görürler³⁶.

Kaçan köleyi yakalayan kişinin uyması gereken hususlara da yer verilmiştir. Bu konu özellikle köleyi yakalayan kişiye ücret verilmesi söz konusu olduğunda ayrı bir önem verilmektedir.

Kaçan köle yakalandığında şahit tutturulur. Kadıya tescil ettirilip yakalayan kişi kendi yanında belli bir süre (altı ay bazılarında göre bir yıl) koruma altına alabilir. Sahibi altı ay sonra çıkmazsa kadının izni ile köle başkasına satılabilir. Şayet bu süreden sonra sahibi çıkıp gelirse kölenin satışından elde edilen gelir sahibine iade olunur. Bu muameleyi kadı da yapabilir. Köle sahibi daha sonra gelip bu satışı bozamaz³⁷. Kölenin altı aydan daha fazla bir yıl tutulabileceği görüşünde olanlar vardır. Hatta bazıları bu süreye sınırlama getirme yerine durumun netleşmesine kadar kaçan kölenin tutulması ve daha sonra satılıp yapılan masrafların bundan ödenmesine taraftardır³⁸.

Geçmişte kamuya ait köle ve cariyelerin fahiş fiyatla kadılar tarafından satılması da yasaklanmıştır³⁹.

Köleyi yakalayan kişinin köleyi yanında tutabileceği, götürüp sahibine teslim edebileceği veya kadıya teslim edebileceği şeklinde alternatif seçeneklere sahip olduğunu ileri sürenler olduğu gibi; bu görüşün aksine,

³² Serahsi, *Mebcut*, XI/16; İbn Nüceym, *Bahru'r-Raik*, V/172; Halebi, *Mülteka*, II/376.

³³ Kasani, Alaaddin Ebu Bekr b. Mesud, *Bedayi's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982, VI/203; İbn Nüceym, *Bahru'r-Raik*, V/12.

³⁴ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, Dâru's-Sadr, Beyrut, trz., XV/184-185.

³⁵ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XV/185.

³⁶ Derdir, Ebu'l-Berekât Seydî Ahmed, *Şerhu'l-Kebir*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1412, IV/127.

³⁷ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XVI/177; Serahsi, *Mebcut*, XI/26; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/58-59.

³⁸ Abderi, Ebu Abdullah Muhammed b. Yûsuf, *et-Tac ve'l-İklil li-Muhtasari Halil*, I-VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1398/1978, VI/82-83.

³⁹ Haskefi, Muhammed b. Ali, *Dürrü'l-Muhtar*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1386/1976, IV/288; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/59.

seçeneklerden sadece birini -özellikle kadıya teslimi- ileri sürenler de vardır⁴⁰.

3. Kaçan Kölenin Sahibine İadesi

Kaçan kölenin sahibine iadesi gerekir. Bu iade şahıs tarafından olabildiği gibi yetkili kişi tarafından da olabilir. Geçmişte yetkili kişi, kadı olduğu için onun kaçan bir köleyi sahibine iade edebilmesi için çeşitli şartlar aranmıştır. Buna göre kadı, köle sahibinden köleye sahip olduğuna dair delil getirmesini istemelidir. Köle sahibi, köleye sahip olduğuna dair iddiada bulunur ve bunun için beyine getirir, kölenin şekil ve şemailini tarif eder veya köleyi mülkünden çıkarmadığına dair yemin ederse köle kendisine iade olunur. Ayrıca kendisinden kefil de istenir. Köle, kendisini almaya gelen kişinin sahibi olduğunu belirtse bile yine kefil alınır ve köle kendisine bu şekilde iade olunur⁴¹.

Kaçan köleye kâdının izni ile bakan kişi, yaptığı masrafları köleyi sahibine iade ettiğinde sahibinden isteyebilir. İzinsiz harcama yapmışsa bunları isteyemez. Ayrıca köle, yakalayan kişi tarafından hizmetinden kullanılmışsa yapılan harcamaları isteyemez⁴².

Kaçan köleyi yakalayan kişi işinde çalıştırır veya ücretle başka işlerde çalıştırdığında köle zarar görürse kölenin sahibine karşı kölenin uğradığı zararı ödemekle yükümlü olur⁴³.

Kaçan köle kadıya teslim edilmişse yapılan masraflar beytülmalдан karşılanır. Kölenin sahibi bulunup iade olunduğunda, masrafları kendisinden tahsil edilir. Şayet belli bir süre bakılıp sonra satılmışsa masraflar bedelden düşülür. Kalan miktar köle sahibine iade olunur⁴⁴.

a) Kaçan Kölenin Sahibine İadesi Halinde Ücret (Cu'l) Verilmesi

Kaçan kölenin yakalanması halinde yakalayan kişinin köle sahibinden ücret alıp alamayacağı tartışma konusu olmuştur. Ücret olarak tanımladığımız köleyi yakalayıp sahibine getiren kişiye verilmesi gereken karşılığın kaynaklarda adı cu'ul olarak geçmektedir. Cu'l, lugatte, yapmak, etmek, kılma anlamlarına gelen c-a-l fiilinden isimdir. Yapılan işin karşılığı anlamına gelmektedir⁴⁵. İstilahta ise ücret ve ödül anlamlarına gelmektedir. Yapılan bir işin karşılığı olarak düşünüldüğünde ücret şayet bir işin

⁴⁰ Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/59.

⁴¹ Serahsi, *Mebcut*, XI/19-20; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/58.

⁴² Serahsi, *Mebcut*, XI/22; İbn Nüceym, *Bahru'r-Raik*, I-VII, Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/59.

⁴³ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XV/185.

⁴⁴ Serahsi, *Mebcut*, XI/; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/58-59.

⁴⁵ İbn Manzur, *Lisamu'l-Arab*, XI/111; Aydın, Mehmet Akif, "Cu'âl" VIII/77.

yapılması için konulan bir şey ise ödül anlamına gelmektedir. Ayrıca savaşta başkasının yerine gidilmesi halinde verilecek bedel için de kullanılmıştır. Çalışma konumuz gereği yapılan işin karşılığı esas alınarak cu'l ücret anlamında kullanılmıştır⁴⁶.

Kaçan köleyi getiren kişiye verilmesi gereken ücret konusunda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bazıları köleyi yakalayan kişiye ücret ve yaptıkları masrafların verilmesi gerekir görüşündedirler. Bazıları ise yakalama işi mesleği olana bunu has kılmaktadırlar. Bazıları da ücrete hak kazanmanın ancak köle sahibi tarafından bu va'd edilmişse mümkün olabileceğini ileri sürerler⁴⁷.

Kaçan kölenin bulunup sahibine iadesi halinde bunu yapan kişiye ücret verilmesini vacip görenler⁴⁸ olduğu gibi; kaçan köleyi bulup getirene ücret verilmesini caiz görenler de vardır. Hanbeliler bu görüştedir⁴⁹. Kur'an-ı Kerim' de geçen melikin su kabını getirene bir deve yükü mal verileceğini bildiren Yusuf suresi 72 nci âyeti buna delil olarak getirilmektedir.

Kaçan köleyi yakalayan kişi bunu şahitle ispat etmesi halinde onu ücret almadan sahibine iade etmeyebilir. Yakalayan kişi kendisine ücret verilmediği için köleyi elinde tuttuğu süre içerisinde köle ölürse sahibine karşı değerini tazminle yükümlü olmaz. Fakat kendisi de ücret alamaz⁵⁰.

Bu görüşte olanlar olduğu gibi bu konuda başka düşünenler de vardır. Bazıları, kaçan köleyi yakalayan kişi, bu işle iştigal eden bir kişi ise ücret alabilir. Bu işle uğraşmayan bir kişi ise ancak kaçan köle için yaptığı masrafları sahibinden alabilir, görüşündedirler. Malikiler bu görüşü paylaşırlar⁵¹.

Kaçan köleyi bulup getiren kişiye ücret verilebilmesi için bu ücretin köle sahibi tarafından vaat edilmiş olmasını şart koşanlar, salt köleyi yakalamalarından dolayı bu kişi veya kişilerin ücrete hak kazanmaları mümkün değildir. Hatta kaçan köleyi belli bir kişi getirmesi halinde o kişiye ücret vaat edilmişse başkası bu köleyi bulup getirmesi halinde dahi ücret alamaz. Bu görüşü Şafiiler paylaşırlar⁵².

⁴⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XI/111; Aydın, "Cu'ale" VIII/77.

⁴⁷ Serahsi, *Mebcut*, XI/15-17; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/59-60.

⁴⁸ Serahsi, *Mebcut*, XI/17.

⁴⁹ İbn Kudame, *el-Ka'fi Fi Fikhi İbn Hanbel*, el-Mektebetü'l-İslami, Beyrut, 1988, II/332.

⁵⁰ Serahsi, *Mebcut*, XI/22; Kâsânî, *Bedayi*, VI/206; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/59.

⁵¹ Derdir, *Şerhu'l-Kebir*, II/123; Adevi, *Haşiyetü'l-Adevi*, I-II, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1412, II/250; Nefravi, Ahmed b. Guneym, *el-Fevakihu'd-Devani alâ Risâleti İbni Ebi Zeyd el-Kayravânî*, Beyrut, 1415, II/111; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/60.

⁵² Serahsî, *Mebcut*, XI/17; Şirbînî, Şemsuddin el-Hâfız Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trz., II/429; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/60.

aa) Ücrete Hak Kazanma Şartları

Kaçan köleyi bulup sahibine iade eden kişinin ücrete hak kazanabilmesi için ücret verilmesi görüşünde olanlar bazı şartlar aramışlardır. Öncelikle kaçan köle sahibine iade edilmiş olmalıdır⁵³. Teslim edilen kaçak kölenin teslim edilen kişinin iyalinden olmaması gerekir. Yani köle sahibi ile yaşayıp onun himayesinde olan kişilerden olmamalıdır. Sahibine iade edilen kişinin köle olması gerekir. Köleler, müdebberler, ümmüveledler gibi. Mükateb köle bunlara dahil değildir⁵⁴.

ab) Ücret Miktarı

Kaçan köleyi getirene verilecek ücretin miktarı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler incelediğinde kaçan köleyi getirenin bir kişi veya daha fazla olmasına ilişkin olarak farklılık gösterdiği gibi verilecek ücret konusunda da farklılık bulunmaktadır.

Birden fazla kişi, kaçan köleyi getirmesi halinde getirenler ücrete eşit olarak hak kazanırlar. Ücret miktarı konusunda kaçan kölenin getirildiği yol mesafesi, yolun kimler tarafından ne kadar kat' edildiğine yani çekilen emeğe bakılması gerektiğini ileri sürenler olduğu gibi belli bir ücret tayin edenlerde vardır⁵⁵.

Ücret olarak verilmesi gereken miktar konusunda; kırk dirhem, bir dinar veya on iki dirhem, bir dinar veya on dirhem, köle şehir içinde yakalanmışsa on dirhem veya bir dinar şayet şehir dışında yakalanmışsa kırk dirhem şeklinde miktarlar ileri sürülmüştür. Bunlar içinde kırk dirhem tercih görmüştür⁵⁶.

ac) Ücret Yükümlüsü

Kaçan köleyi yakalayıp sahibine teslim eden kimseye ücreti, kölenin sahibinin ödemesi gerekir. Şayet sahibi vefat etmişse onun terekesinden ödenir. Bu ücret, öncelikli alacaklardandır. Şayet kaçan köle, rehin verilmişken rehin verilenin elinden kaçmışsa köleyi yakalayıp sahibine teslimden dolayı ödenmesi gereken ücretin rehin verilen üzerine olacağı belirtilmiştir⁵⁷.

⁵³ İbn Kudame, *el-Kafî*, II/333; *el-Muğni*, VI/20; Buhuti, *Keşşafu'l-Kına*, IV/203.

⁵⁴ Serahsî, *Mebcut*, XI/28, 30, 33; Kâsânî, *Bedayi*, VI/204; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/60-61.

⁵⁵ Serahsi, *Mebcut*, 29-30; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, IV/204-207; İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtar*, IV/289; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/61-62.

⁵⁶ Serahsi, *Mebcut*, XI/27.

⁵⁷ Serahsi, *Mebcut*, XI/29;

Kaçan kölenin cinayet işlemiş olması halinde ücret, kölenin cinayetten dolayı ödeme yapma yükümlülüğü olan sahibi üzerinedir. Çünkü bu kişi, ödediğini kölenin kıymetinden sağlayacaktır. Şayet diyet ödenmişse bu diyeti ödeyenin ücreti ödemesi gerekir⁵⁸.

ad) Ücret Verilmesine Engel Olan Durumlar

Köle sahibi, kölenin kaçtığını inkar eder ve bu konuda yemin ederse kölesi ücretsiz olarak kendisine teslim edilir. Kaçan kölenin yakalanıp sahibine devlet tarafından teslim edilmesi veya köle sahibine zi-rahm akrabasının bulup getirmesi halinde ücretin gerekmediği belirtilmektedir⁵⁹. Kaçan kölenin bulunup sahibine iade edilmeden önce azat edilmesi halinde de –azat edildiğini bilmesi bile- bulan kişinin ücrete hak kazanmayacağı ileri sürülmektedir⁶⁰. Aynı şekilde sahibine teslim edilmeden kaçan kölenin yakalayan kişi elinde ölmesi halinde de ücret verilmeyeceği belirtilir⁶¹.

Kaçan köle ile birlikte mal olduğunun iddia edilmesi halinde yeminle birlikte sözün köleyi bulana ait olduğu belirtilir. Köleyi bulup getiren kişi, köle üzerinde mal yoktur der ve yemin ederse yemini kabul edilir. Bu durumda kendisi malı iade yükümlü olmayıp sadece yukarıda belirtilen şartları –resmi görevli veya akraba- taşıyorsa ücret almaya hak kazanamaz⁶².

4. Kaçan Kölenin Sahibinin Tasarruflarına Etkisi

Kölenin kaçması halinde sahibinin çeşitli tasarruflarına etkisi olmaktadır. Köle sahibinin köleyi satması, hibe etmesi vb. gibi tasarruflarına etkisi olmaktadır. Çünkü kölenin hukuki tasarruflarda mal gibi muamele gördüğü yerler bulunmaktadır. Bu nedenle her ne kadar malik kaçan kölenin maliki ise de zilyed durumunda olmadığından tasarruflarına etkisi olmaktadır.

Kaçan köleyi ele geçirmeden kaçmış halde iken sahibinin satması caiz görülmemektedir⁶³. Öyle ki böyle bir satış yapıldıktan sonra köle yakalanıp getirilse bile satış geçerli kabul edilmemektedir⁶⁴. Bu görüşe katılmayanlar da bulunmaktadır. Yeri bilinse ve bilinmese de kaçan kölenin satışını caiz

⁵⁸ Serahsi, *Mebisüt*, XI/59; İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtar*, IV/291-292; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/62.

⁵⁹ Kasani, *Bedayi'*, VI/204; Buhuti, *Keşşafu'l-Kına'*, IV/207.

⁶⁰ Abderi, *et-Tac ve'l-İklil*, V/454.

⁶¹ Abderi, *et-Tac ve'l-İklil*, V/454.

⁶² Serahsi, *Mebisüt*, XI/29; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye*, IV/62.

⁶³ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XV/181; Şafii, *Üm*, V/201; Serahsi, *Mebisüt*, XIII/12, XX/167; Kâsânî, *Bedayi'*, III/148; Buhuti, *Keşşafu'l-Kına'*, III/162, 164.

⁶⁴ Serahsi, *Mebisüt*, XIII/138.

görenler de vardır⁶⁵. Kaçan kölenin satışını caiz görenlerden İbnü'l-Hümmam (861/1457), kaçan kölenin sahibinin mülkünde olması nedeniyle satış akdinin sahih olduğu fakat geçerliliğin kölenin ele geçirilmesine bağlı olduğu ileri sürülerek bu konuda gelen hadislerde İbn Hatim'in görüşüne yer vererek bu hadislerde inkıtam olması ve ravilerden Muhammed b. İbrahim'in meçhul olmasını delil olarak getirmektedir⁶⁶. Kaçan kölenin sulha konu olması caiz görülmemektedir⁶⁷. Kaçan kölenin kiraya verilmesine cevaz verilmemektedir⁶⁸.

Kaçan kölenin nikâh akdinde mihre konu olması caiz görülmemektedir⁶⁹. Buna rağmen kaçan kölenin hul' bedeli olması kabul edilmektedir⁷⁰.

Kaçan kölenin azadı ve tedbirini caiz görenler bulunmaktadır⁷¹. Kaçan kölenin sevap beklentisi ile hibe edilmesinin caiz olduğu bunun dışında başka karşılık beklenmesi suretiyle yapılacak hibenin caiz olmadığı bildirilmektedir. Bu görüşü İmam Mâlik paylaşmaktadır⁷².

Kaçan kölenin yüzüne veya alınına sahibi tarafından "abık" yazılması halinde (böyle bir muamele işkence kabul edildiğinden) kölenin azat olacağı görüşünü paylaşılanlar bulunmaktadır⁷³.

Kaçan kölenin düşmana sığınıp bu düşmanlarla savaş yapıldığında kaçan kölenin ele geçirilmesi halinde onun taksime tabi tutulmadan sahibine iade edilmesi gerekli görülmemektedir⁷⁴.

Kaçan köleden dolayı sahibinin fitir sadakası vermesinin gerekip gerekmediği tartışılmıştır. Bazıları kaçan köleden dolayı fitir sadakasının verilmesinin gerekmediği görüşünü paylaşırlar⁷⁵. Bazıları ise aksine kaçan köleden dolayı sahibinin fitir sadakası vermesi gerektiği görüşündedirler. Kaçan kölenin fitir sadakası sahibinin üzerine olduğu görüşünü benimseyenler onun sahibinin mülkünden çıkışının kesin olmadığını delil olarak ileri sürerler⁷⁶. Ahmed b. Hanbel (241/855), "köle sahibinin kaçan kölenin fitir sadakasını vermesinin vacip olması onun yerinin bilmesine

⁶⁵ İbn Hazm, *Muhalla*, VIII/388.

⁶⁶ İbnü'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Beyrut, trz., VI/423.

⁶⁷ Serahsi, *Mabsût*, XX/167;

⁶⁸ Derdir, *Şerhu'l-Kebir*, IV/19; Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Minhacü't-Talibin*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1405/1985, I/76;

⁶⁹ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, IV/216;

⁷⁰ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, IV/154; Kâsânî, *Bedayi'*, III/148; Derdir, *Şerhu'l-Kebir*, II/358.

⁷¹ Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XV/181; Serahsi, *Mabsut*, XI/22;

⁷² Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XV/181-182.

⁷³ Abderi, *et-Tacve'l-İklil*, VI/335.

⁷⁴ İbn Hazm, *Muhalla*, VII/300.

⁷⁵ Şeybani, *Mabsût*, II/320; İbnü'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, II/287

⁷⁶ Şeybani, *Mabsût*, II/320; İbn Kudame, *el-Kâfi*, I/321; Buhuti, *Keşşâfu'l-Kına'*, II/250;

bağlıdır. Çünkü kaçan kölenin ölmüş veya irtidat etmiş olma ihtimali vardır.” der.⁷⁷

5. Kölenin Kaçmasının Ceza Hukuku Açısından Etkisi

Hadis kaynaklarında kaçan kölenin hırsızlık yapması halinde cezalandırılması ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Genel kabul gören görüş, hırsızlık yapan kaçan kölenin diğer köleler gibi cezalandırılması yönündedir. Aynı şekilde hadlerde de kaçan köleye ayrıcalığın tanınmaması gerektiği yönünde görüş belirtilmektedir⁷⁸.

Sonuç

İslam Hukukunda kaçan köleye ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Kölenin haklı bir neden olmaksızın kaçması hoş karşılanmamıştır. Bu konu, hadis kaynaklarında geniş yer bulmuştur. Tüm bunlara rağmen bir köle kaçmış ise onun yakalanıp sahibine iadesi istenmiştir. Özellikle kaçan kölenin zarar görme ihtimali varsa yakalanıp getirilmesi yönünde ilgililere görev yüklenmiştir.

Kaçan köle, kaçtığı süre içerisinde işlediği suçlardan sorumlu tutulmuştur. Kölenin kaçıp İslam toprakları dışına gitmesi halinde tekrar Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi durumunda köle üzerindeki mülkiyet hakkı korunmuş ve eski sahibine iadesi istenmiştir.

Kaçan kölenin kaçışı nedeniyle sahibinin elinden çıkması onun köle üzerinde bazı tasarruflarına etki yapmaktadır. Bu etki, özellikle kölenin çeşitli akitlere konu olmasında kendisini göstermektedir. Kaçan kölenin akitlere konu olması halinde genellikle olumsuz etkisi bulunmasına rağmen bazı akitlerde olumlu etkisi de bulunmaktadır. Satış ve hul’ akdi gibi.

Köleyi yakalayıp sahibine iade eden kişinin ücret alabileceği belirtilmiştir. Bu konuda farklı ücret miktarlarına yer verilmiştir. Köleyi yakalayıp getirene ücret verilebilmesi için bazı şartlar aranmıştır. Bu şartlar arasında özellikle bu kişinin köle sahibinin yakın akrabası ve devlet görevlisi olmaması istenmiştir. Köle sahibinin yakalanıp kendisine getirilen köleye yapılan masrafları ödemesi istenilmektedir.

İslam Hukuku kaynaklarında kaçan köle konusuna geniş yer verilmesi ilginç olup konunun o dönemlerde bu şekilde kaidelere bağlanmış olması özellikle diğer hukuk sistemlerine kıyasla göz önünde tutulması gereken önemli hususlardandır.

⁷⁷ İbn Kudame, *el-Kâfi*, I/321; Buhuti, *Keşşâfu'l-Kına*, II/250.

⁷⁸ Bkz. Muvatta, *Hudud*, 8, (Hadis No: 26, 27); Malik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, XV/182; Şafii, *Üm*, I/149-150; Kasani, *Bedayi*, VII/67;

Günümüzde bu konular gündemde yer almamaktadır. Fakat geçmişte kaçan kölelere ilişkin hükümlerin incelenmesi hukuk tarihi ve mukayeseli hukuk açısından önem arz eder.

İslam öncesi hukuk sistemlerinde ve İslam sonrası varlığını sürdüren hukuk sistemlerinde köleliğin yasaklanmasına kadar geçen süreç içerisinde kölelere tanınan haklar ile bu toplumlarda kölelere yapılan muameleler ve özellikle kaçan köleye ilişkin olanları incelendiğinde; İslam Hukukunda köleler/kaçan kölelere tanınan haklar ve müslüman toplumlarda onlara yapılan muamelelerle bu sistemlerde onlara tanınan hakların ve onlara reva görülen muameleleri kıyaslamak mümkün değildir.

İslam Hukukunda öncelikle kaçan kölenin insan olduğu vurgulanmakta ve kabul edilmektedir. Bu nedenle diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi kaçan köleyi, sahibinin veya yakalayanın onun üzerinde dilediği gibi tasarruf ve cezalandırılmasına müsaade edilmemektedir.

Kaynakça

- ABDERÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Yûsuf b. Ebî'l-Kâsım (ö. 897/1491), *et-Tâcve'l-İklil li-Muhtasari Halil*, I-VI, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, 1398/1978.
- ADEVÎ, Ali es-Sa'îd el-Malikî (ö. 1189/1775), *Hâşiyetü'l-Aduvvîalâ's-Şerhi Kifâyeti't-Tâlîbi'r-Rabbânî* (thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâ'î), I-II, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, 1412/1992.
- AHMED Şefîk Beg, *er-Rikkufî'l-İslam*, Dersaadet, İstanbul, 1313.
- ASKALANÎ, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî eş-Şâfi'î (773/1371-ö. 852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu's-Sahîhi'l-Buhârî*(thk. Fuad Abdulkaki, Muhibuddin el-Hatîb), I-XIII, Dâru'l-Ma'rife yay., Beyrut, 1379.
- AYDIN, Mehmet Akif, "Cuale" DİA, VIII, İstanbul, 1993.
- AZİMABADÎ, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakki'l-Azîm el-Abâdî, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-X, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1415/1995.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (384/994- ö. 458/1065), *Sünenü'l-Beyhakî el-Kübrâ* (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), I-X, Mektebetü'd-Dâri'l-Bâz yay., Mekketü'l-Mükerreme, 1414/1994.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1985.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. Muğire el-Buhârî el-Ca'fî (194/810- ö. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahîhi'l-Muhtasar*(thk. Mustafa Dibu'l-Buğa), I-V1, Dâru'l-İbn Kesîr el-Yemâme, III, b. Beyrut, 1407/1987.

- BÜHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus b. İdris (ö. 1051/1641), *er-Ravdâtu'l-Murabba'* ŞerhuZâdi'l-Müstekni', I-III, Mektebetür-Riyâdi'l-Hâdise, Beyrut, 1390/1970.
- _____, *Keşşâfu'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'* (thk. Hilâl Museylihi Mustafa Hilâl), I-VI, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, 1402/1982.
- DAREKUTNÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer (306/918- ö. 385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî* (thk. Es-Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî el-Medenî), I-IV, Dâru'l-Ma'rife yay., Beyrut, 1386/1966.
- DARİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî (181/797- ö. 255/868), *Sünenü'd-Dârimî* (thk. FevâzAhmedZümerli, Halid es-Şeb'u'l-Alemî), I-II, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- DERDİR, Ebu'l-Berekât Seydî Ahmed (ö. 1201/1786), *eş-Şerhu'l-Kebîr* (thk. Muhammed Uleyş), I-IV, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, trz.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvûd es-Sicistânî el-Ezdî (202/817- ö. 275/882), *Sünenü Ebî Dâvûd* (thk. Muhammed MuhyiddinAbdulhamid), I-IV, Dâru'l-Fikr yay., yrz. trz.
- EBU ŞEYBE, Ebu Bekr Muhammed b. Ebu Şeybe el-Kufî, *Musannefu Ebi Şeybe*, I-VII, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409.
- EBÛ YUSUF, Yakub b. İbrahim el-Kûfî el-Ensârî (113/731- ö. 182/798), *Kitâbu'l-Asâr*, (thk. Ebu'l-Vefâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1355.
- HALEBÎ, Burhanuddin İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebî (ö. 956/1594), *Mülteka el-Ebhûr* (Çev. Mustafa Uysal, İzahlı Mülteka el-Ebhûr Tercümesi), I-IV, Uysal Yayınevi, Konya, 1982.
- HASKEFÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1088/1677), *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, I-VI, Dâru'l-Fikr yay., II. b. Beyrut, 1386/1976.
- İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî eş-Şâfi'î (773/1371-ö. 852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu's-Sahîhi'l-Buhârî* (thk. Fuad Abdalbaki, Muhibuddin el-Hatîb), I-XIII, Dâru'l-Ma'rife yay., Beyrut, 1379.
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'd b. Hazm ez-Zahirî (383/993- ö. 456/1064), *el-Muhallâ* (thk. Arap Kültürünü İhya Komisyonu), I-XI, Dâru'l-Afâki'l-Cedîd yay., Beyrut, trz.
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mûkerrem b. Manzûr el-Afrikî el-Mısrî (630/1232- ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XX, Dâru Sâdir, Beyrut, trz.
- İBN NÜCEYM, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed b. Bekr (926/ 1517- ö. 970/1562), *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, I-VIII, Beyrut, 1400.

- İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid el-Hümâm es-Sivasî el-İskenderî (790/1388- ö. 861/1457) *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, I-V, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, trz.
- İBN KUDÂME, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (541/1146- ö. 620/1223), *el-Kâfî fî Fıkhî'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel* (thk. Züheyr eş-Şâviş) I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye yay., 5. b. Beyrut, 1408/1988.
- _____, *el-Muğnî fî Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, I-X, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, 1405/1985.
- İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni (209/824- ö. 273/887), *Sünenü İbni Mâce* (thk. Fuad Abdulbaki), I-II, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, trz.
- KÂSÂNÎ, Alauddin Ebu Bekr b. Mesud b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191) *Bedâi 'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'* Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982.
- MALAY, Hasan, *Çağlar Boyu Kölelik*, Gündoğan yay., İstanbul, 2010.
- MALİK, Ebu Abdullah Malik b. Enes el-Esbahî (93/712- ö. 179/795), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, I-VI, Dâru's-Sadr yay., Beyrut, trz.
- _____, *el-Muvatta'u'l-İmâm Mâlik* (thk. Muhammed Fuad Abdulbaki), I-II, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî yay., Mısır, trz.
- MEVSİLÎ, Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmud b. Mevdud b. Mahmud el-Mevsilî el-Hanefî (599/1203- ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Çağrı yay. İstanbul, 1984.
- MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (206/817- ö. 261/875), *Sahîhu'l-Müslim* (thk. Fuad Abdulbaki), I-V, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî yay., Beyrut, trz.
- NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî (215/830- ö. 303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ* (thk. Abdulgaffar Süleyman el-Bendârî, Seyyid Kesravî Hasan), I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1411/1991.
- NİSABURÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâbûrî (321/933- ö. 405/1014), *el-Müstedrek alâ's-Sahîheyn* (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1411/1990.
- NEVEVÎ, Ebu Zekerîya Yahya b. Şeref (631/1233- ö. 676/1277) *Minhacu't-Talibin*, I-XII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye yay., Beyrut, 1405/1985.
- _____, *Şerhu'n-Nevevî ala Sahîhi Müslim*, I-XVIII, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî yay., II. b. Beyrut, 1392/1972.
- REDİKER, Marcus, *Köle Gemisi*, Çev. Dilek Şendil, Alfa yay., İstanbul, 2012.

- SERAHSÎ, Ebu Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî (400/1009- ö. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXX, Dâru'l-Ma'rife yay., Beyrut, 1406/1986.
- SUĞDÎ, Ali b. Hüseyin b. Muhammed (ö. 461/1069), *en-Nutef fî'l-Fetâvâ* (thk. Salahuddin en-Nâhî), I-II, Müessesetü'r-Risâle yay. Beyrut, 1404/1984.
- SUYÛTÎ, Ebu'l-Fadl Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî (849/1445- ö. 911/1506), *Şerhu Süneni İbn Mace*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1403/1983.
- ŞAFİ'Î, Muhammed bin İdris (150/767- ö. 204/820), *Üm*, I-VIII, (thk. Muhammed Zuhrî en-Neccâr), Dâru'l-Ma'rife yay., II. b. Beyrut, 1393/1973.
- ŞENER, Abdulkadir, "Abık", DİA, I. C. İstanbul, 1988.
- ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali, *ed-Duraru'l-Mudiyye*, I-II, Daru'l-Cil, Beyrut, 1987.
- ŞEYBÂNÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. el-Hasan (132/750- ö. 180/796), *Kitâbu'l-Asli'l-Ma'rûf bi'l-Mebsût* (Ebu'l-Vefâ el-Afgânî), I-V, İdâretu'l-Kur'ânve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye yay., Kerâtişî, trz.
- ŞİRBİNÎ, Şemsuddin el-Hâfiz Muhammed b. Ahmed (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, I-IV, Dâru'l-Fikr yay., Beyrut, trz.
- The Historical Encyclopedia of World Slavery*, California, 1997.
- TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî es-Sülemî (209/825- ö. 279/892), *el-Câmi 'u's-Sahîh Sünenü't-Tirmizî* (thk. Ahmed Muhammed Şakir), I-II, Dâru'l-İhyâit-Turâsi'l-Arabî yay., Beyrut, trz.
- ZEYLÂÎ, Ebu Muhammed Cemaluddin Yusuf b. Abdullah ez-Zeylâî (ö. 762/1360), *Nasbu'r-Râye fî Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye* (thk. Yusuf el-Bunûrî), I-IV, Dâru'l-Hadîs yay. Mısır, 1357.